# FAPTE LINGVISTICE DIN ZONA DE INTERFERENȚĂ A SUBDIALECTELOR CRIȘEAN ȘI MARAMUREȘEAN

DE

DOINA HREAPCĂ

**0.1.** Pentru cunoașterea faptelor lingvistice ce caracterizează aria în care, pe baza constatărilor oferite de hărțile *Atlasului lingvistic român* (I și II), subdialectul crișean se învecinează cu cel maramureșean și spre care se prelungesc arii ale unor trăsături fonetice ce aparțin subdialectului moldovenesc, o importanță deosebită prezintă partea consacrată graiurilor populare dintr-o recentă monografie lingvistică și etnofolclorică consacrată zonei Chioar[1]. Fără îndoială, lucrări de tipul monografiei la care ne referim sînt menite să constituie surse de cunoaștere amănunțită a unităților teritoriale ale dacoromânei (în cazul de față, și a raporturilor dintre acestea) și să completeze în mod necesar informațiile pe care le oferă atlasele lingvistice. Faptul este pus în evidență de constatarea că, în vederea redactării acestei monografii, s-au făcut anchete în 29 de localități (vezi p. 43—57) pentru o zonă care în rețeaua ALR I este reprezentată de trei puncte (272, Ciocman, 357, Berința, și, probabil, 270, Vima Mare; ancheta pentru lucrarea de față s-a făcut la Vima Mică), iar în rețeaua ALR II de două puncte (272, Boiu Mare, și 349, Groși; vezi p. 108 în volumul citat).

**0.2.** Din această perspectivă, trebuie să observăm că aspectele lingvistice înfățișate în capitolele de *fonetică și fonologie*, *structura și dinamica vocabularului*, dar mai ales de *morfologie* și *sintaxă*, care aduc informații în mod evident cu mult mai bogate față de cunoștințele anterioare (fără să mai vorbim de faptul că beneficiază de o analiză minuțioasă și aprofundată), prezintă, în ansamblu, o importanță incontestabilă pentru cercetările privind vocalismul, consonantismul, lexicul și celelalte aspecte ale graiurilor din aria nordică a teritoriului dacoromânesc. Totodată, se impune constatarea că cercetările de acest tip, publicate în volume, nu trebuie să se mulțumească în a reprezenta repertorii mai mult sau mai puțin cuprinzătoare de fapte, ci trebuie să contribuie la realizarea, treptată, a fazelor de sinteză, a elaborărilor ce integrează informațiile acumulate în caracterizări de ansamblu. Pornind de la aceste considerente, vom discuta, în cele ce urmează, unele aspecte metodologice referitoare la cercetarea propriu-zisă și la redactarea lucrării, examinînd în mod special problemele de fonetică și de lexic.

---

[1] *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*, lucrare a unui colectiv de cadre didactice de la Institutul de Învățămînt Superior Baia Mare, coordonatori Gheorghe Pop și Ion Chiș Ster, publicată de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al jud. Maramureș și Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, Baia Mare, 1983, 462 p.

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

1. Dat fiind profilul interdisciplinar al monografiei, trebuie apreciată în mod deosebit cercetarea și prezentarea de ansamblu a aspectelor istorice ce privesc zona, din capitolul *Aspecte istorico-sociale* (p. 20—40). Există chiar referiri la vechimea localităților pe baza unor documente din secolele al XV-lea și al XVI-lea (p. 22). Întrucît însă în aprecierea faptelor lingvistice se impune, adesea, cunoașterea unor factori determinanți de ordin istoric, demografic sau social-profesionali, pe care tabloul cadrului general nu i-a avut în vedere, se face simțită absența, în cazul de față, a unor prezentări ale localităților anchetate de tipul celor realizate de Vasile Frățilă pentru așezările ce constituie obiectul cercetării sale asupra graiului de pe Tîrnave[2], ca să nu mai vorbim de datele despre localități și informatori publicate de atlasele din seria NALR[3]. Evident, în afara surselor cu caracter sintetic utilizate, componența largă a colectivului (cadre didactice și studenți care și-au redactat cu acest prilej lucrările de diplomă, aspect inedit pentru o întreprindere de acest gen), dar și durata cercetării făceau posibilă și o documentare *ad-hoc* privind evoluția așezărilor, a cărei importanță nu mai trebuie subliniată.

În strînsă legătură cu acest deziderat, surprinde faptul că autorii nu au fost preocupați de *onomastică*. Antroponimele (în special numele de familie) și toponimele reprezintă elemente de mare interes lingvistic, avînd totodată și implicații istorice sau demografice, dovedite de toate monografiile dialectale publicate la noi. Este destul să ne referim, de exemplu, la constatările privind corespondențele de nume de localități dintre zona Gorjului și zone învecinate din Hațeg și Banat, ori proveniența de peste munți a unor nume de familie gorjene, asupra cărora s-a oprit Radu Sp. Popescu[4]. Nu ne îndoim că abordarea onomasticii (pentru numele de familie, în diacronie) ar fi putut aduce fapte semnificative privind rolul zonei (și al cetății) Chioar în istoria Voievodatului Transilvaniei, aspect care îi preocupă pe autori, și, ca să ne raportăm la o situație specială, la legăturile sale cu Maramureșul istoric (p. 23). În orice caz, materialul onomastic putea constitui un element de referință asupra stărilor social-politice, ocupațiilor populației și a altor aspecte, pe care se poate pune mai mult temei decît pe amintirile contemporanilor privind unele realități materiale sau evenimente istorice de dinainte sau de la începutul secolului al XVIII-lea (p. 27, 37), acestea plasîndu-se la limita dintre document și legendă.

Tot în legătură cu optica cercetării, ar fi de observat că, spre deosebire de capitolele de morfologie și de sintaxă, care exemplifică frecvent ori exclusiv cu material din *textele dialectale* înregistrate, cele consacrate foneticii și lexicului se resimt, în parte, de efectuarea anchetelor cu chestionarul *Noului Atlas lingvistic român, pe regiuni*, destul de restrîns din perspectiva unei monografii (dar și acest chestionar cuprinde, în partea introductivă, cîteva întrebări referitoare la toponimie și una chiar la numele mai frecvente din localitatea anchetată). Se poate remarca faptul că terminologia meseriilor depășește „programul" de anchetă anunțat (p. 43) și că un foarte bogat material lexical se află în capitolele de etnografie și de folclor, nevalorificat însă în analiza vocabularului, paragraful intitulat *Lexicul general* dovedindu-se necorespunzător exigențelor unei monografii lingvistice. Este ușor de apreciat ce spor de informații ar fi adus pentru analiza fonetismelor și a lexicului cercetarea textelor dialectale înregistrate, dacă numai pe baza celor publicate la p. 451 — 462 constatăm fapte de fonetică de interes (cum ar fi *istiélă*, p. 451 ; *curpă-*

[2] *Probleme speciale de dialectologie. Graiul de pe Valea inferioară a Tîrnavelor*, Timișoara, 1982, p. 18—27.

[3] Vezi *ALRR. Maramureș*, de Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, vol. I, Editura Academiei R.S. România, București, 1969, p. XIII—XXVII ; *NALR. Banat*, volum introductiv, *Date despre localități și informatori*, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, Editura Academiei R.S. România, București, 1980, 154 p. ; *NALR. Oltenia*, V, de Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, Editura Academiei R.S. România, București, 1984, p. XI—XXXV ; *NALR. Moldova și Bucovina*, volum introductiv, *Date despre localități și informatori*, de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, Editura Academiei R. S. România, București, 1987, 420 p.

[4] *Graiul gorjenilor de lîngă munte*, Craiova, 1980, p. 109, 113, 167.

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

*tori*, p. 454 ; *feară* 'fiere', *fumătoare*, p. 455 ; *chemeșucă*, p. 460) sau prezența unor cuvinte și semantisme ca *țipoi*, *strungă* 'gaură la colac' (p. 451), *saliță* (p. 452), *miez de făină*, *miez de aluat*, (a) *durgăli* (p. 454), *alungul* (spinării), *caș* 'tobă' (?), (a) *trece* '(a se) termina ; (a se) consuma' (p. 455), *abrác* 'nutreț' (p. 457/458), *sorgoș* 'grabnic, urgent; aglomerat', (a) *joi* (?) 'a izbuti, a reuși' (p. 458), *clăcean* 'participant la o clacă' (p. 459) etc. Am selectat aceste situații pentru că ele nu au fost luate în considerație în analiza graiului, în ceea ce privește lexicul explicația constituind-o însuși obiectivul propus, restrîns ca preocupare *(Structura și dinamica vocabularului)*.

**2.1.** Pe baza a numeroase caracterizări referitoare la fonetismele din graiurile cercetate se impune constatarea apartenenței acestora la subdialectul crișean, fără ca undeva să se formuleze o concluzie în acest sens (vezi paginile : 67, pentru *detor*, *beșică* ; 69, pentru *ea* : $a^5$ ; 75, pentru prezența africatei *ĉ*, paralel cu fricativa palato-alveolară *j* în *sinje*, *fuje*, fonetisme caracteristice acestui subdialect; vezi și p. 76, privind sistemul fonologic). Aceeași concluzie se poate desprinde din prezența unor elemente lexicale proprii ariei nord-vestice a dacoromânei, asupra cărora a atras atenția încă Emil Petrovici : *colătoare* 'oglindă', *ciont* 'os', *șogor* 'cumnat', *chefe* (aici 'bidinea'), *(a) pițiga* 'a pișca', menționate în diferite paragrafe ale capitolului privitor la lexic. Dacă sînt, de asemenea, făcute corelații cu o arie mai largă transilvăneană (p. 69, pentru *o* deschis; p. 70, pentru stadiul palatalizării labialelor ; p. 71, pentru a constata diferențe față de unele fapte întîlnite în subdialectul crișean etc.), se poate observa că au fost urmărite mai puțin atent eventualele fapte lingvistice de factură maramureșeană : se semnalează doar prezența unui *ĕ* (dur), ca influență a „vecinătății graiului maramureșean" (p. 75). În același sens poate fi însă interpretată apariția africatei *ʒ́* alături de *z* (p. 75), care nu face însă obiectul unei discuții în paragraful consacrat consonantismului (și nu se întîlnește nici în textele dialectale din *Anexe)*. Se poate adăuga, din domeniul lexicului, substantivul *omăt* (vezi *texte*, p. 457, în forma *umăt)*, sau termenul, din aceeași familie etimologică și semantică, *ometiță* (asupra căruia vom reveni), caracteristice și subdialectului moldovenesc (la care se face referire și pentru absența fazei *ś* a palatalizării labiodentalei surde *f*).

În mai multe locuri însă, se semnalează fapte lingvistice ce apar pe porțiuni limitate ale zonei cercetate, în termeni vagi : pluralul *tineri* „pe aproximativ jumătate din aria Chioarului" (p. 65) ; variante fonetice arhaice ale lui *[ghindă]* „în patru localități" și *[seceră]* „în opt" (p. 66) ; varianta *zamă* „pe aproximativ jumătate din teritoriul zonei Chioar" (p. 69) ; diferite stadii ale palatalizării labiodentalei sonore *v* apar „pentru o arie restrînsă", respectiv „în trei puncte", în „arii aproximativ egale", „pe aproape jumătate din aria cercetată" (p. 71). Aceste imprecizii, cu atît mai mult cu cît, pe baza rețelei de puncte nu s-au alcătuit hărți care să prezinte faptele fonetice, impun aprecierea circulației acestora (ceea ce este posibil totuși numai în unele cazuri) pe baza altor lucrări, în primul rînd a hărților *Atlasului lingvistic român*. Cîteva sondaje demonstrează că lucrarea ar fi avut de cîștigat dacă, pentru documentarea metodologică preliminară anchetelor și pentru caracterizarea graiului, ar fi fost utilizat (mai frecvent) acest izvor. Iată două exemple. Zona Chioarului este întretăiată de ariile unor fapte lexicale și fonetice care, eventual, ar fi putut fi corelate cu cele neexplicitate în cazurile menționate mai sus. Astfel, localitatea Ciocman aparține ariei *miroi*, din nordul Crișanei și vestul Transilvaniei, pe cînd Vima se află în aria *miretei*, din nordul Transilvaniei și Maramureș (vezi ALR I, II, h. 258, pct. 273 și, respectiv, 270, unde apare și termenul *nuntălăi)*. Sensul înregistrat pe harta din *Atlas* 'mirele și mireasa' [cu un singur cuvînt] este confirmat, se pare, de menționarea termenilor *miretei* și *miroi* în partea de *etnografie și folclor* a monografiei (p. 274). Inclusă în aria vestică dacoromânească a verbului (a) *pițiga* 'a pișca', această zonă cunoaște însă două tipuri de accent la persoana întîi singular de indicativ prezent : *pițíg* la Ciocman și Vima (împreună cu graiuri

[5] Renunțăm la semnele utilizate pentru transcrierea fonetică în cazurile în care grafia normală nu lasă loc la confuzii.

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

din Transilvania), dar *pițig* la Berința (împreună cu Crișana și vestul Maramureșului ; vezi ALR I, I, h. 93, pct. 273, 270 și, respectiv, 357). Cunoscut fiind interesul pe care îl prezintă astfel de fapte regionale, era de așteptat ca datele pe care le oferă anchetele din deceniile 3—4 ale secolului al XX-lea, confirmate, să fie utilizate pentru caracterizarea elementelor de tranziție, iar în cazul infirmării lor, să constituie repere asupra direcției de evoluție a graiurilor din zona cercetată.

**2.2.** La sfîrșitul capitolului de *Fonetică și fonologie (Consonantismul*, p. 75—76), printre „accidentele fonetice" (asimilare, disimilare, proteză, afereză, metateză, epenteză) se discută și *nazalizarea* („Nazalizarea, care și ea *ar putea fi încadrată* [subl. n.] printre accidentele fonetice, este cît se poate de frecventă în graiul din Chioar", p. 75). Se explică fenomenul, care ar consta, după autori, „în transferul de nazalitate de la consoana *n* către vocala ce o precedă", proces în care „consoana slăbește, din ea putînd să rămînă în cele din urmă numai nazalizarea vocalei" *(ibidem)* ; reținem pentru discuție o serie de exemple (printre care *ũt'u* [unchi], *părĩț* [părinți], *jũd'* [junghi], *miĩ'ă* [minte]) în care apar notate vocale nazalizate, o dată cu dispariția completă a elementului nazal propriu-zis, în grupuri și secvențe consonantice în care nazala *n* este urmată de oclusivele dentale surde și sonore palatalizate (reprezentînd, în două cazuri, oclusive velare palatale) sau de africata dentală surdă *ț*. Se arată că fenomenul are loc de asemenea și în condiții de fonetică sintactică[6], „nazalitatea transmițîndu-se *cuvîntului învecinat* [subl. n.]" ; printre exemple, s-a notat o vocală nazalizată, paralel cu dispariția nazalei *n* înainte de oclusiva dentală sonoră *d* *(õ-doaie)* și oclusiva dentală surdă palatalizată *t'* *(ųã-t'ide* [o închide]). Din ambele serii de exemple, singurele în concordanță cu rezultatele cercetării acestui fenomen fonetic și cu aplicarea acestora în transcrierea fonetică sînt *strĩșoare* (p. 75) și *õ ųom* (p. 76).

Pentru a accepta caracterizarea fenomenului așa cum este prezentat și cum se reflectă în transcrierea exemplelor citate mai sus, dar mai ales în textele dialectale din partea a III-a a lucrării *(Anexe*, p. 451—462), ar fi fost necesar ca autorii să se refere în primul rînd la diferențele de apreciere care se constată pe baza studiului de fonetică experimentală consacrat de Emil Petrovici problemelor de nazalitate specifice limbii române[7].

**2.2.1.** Aceste diferențe de principiu rezidă în luarea în considerație cu precădere, de către savantul clujean, a statutului fonetic al nazalelor *n, m* în diferite grupuri consonantice (= „nasales appuyées" ; vezi Petrovici, *op. cit.*, p. 24), privit prin prisma schimbărilor pe care le suferă consoanele nazale în contact cu fonemele alăturate, u r m ă t o a r e, în ceea ce privește locul și modul de articulare. În al doilea rînd, E. Petrovici a examinat modificările fonetice la care sînt supuse vocalele în vecinătatea consoanelor nazale ; în acest caz, avem de a face cu fenomenul propriu-zis al nazalizării vocalelor (explicat prin *extensia* nazalității asupra unei vocale care p r e c e d ă sau u r m e a z ă elementul nazal). Este vorba așadar de două categorii distincte de fapte, datorîndu-se aceleiași cauze generale, *acomodarea*, și relevînd, în același timp, „extrema mobilitate a nazalității" *(op. cit.*, p. 68).

Pornind de la această prezentare, trebuie reținut mai întîi că nazalizarea vocalelor românești este un fapt de acomodare, general, independent de fenomenul acomodării consoanelor nazale la consoana care le urmează, în diferite categorii de grupuri consonantice. Ceea ce se impune subliniat însă în mod special pentru discuția de față este următorul rezultat al studiului de fonetică experimentală citat : orice vocală care se află în vecinătatea unei consoane nazale se poate nazaliza (în funcție de poziția față de elementul nazal, nazalizarea se realizează parțial sau total), dar, în toate situațiile, nazalitatea vocalelor în limba română (ca limbă nenazalizantă, prin comparație cu franceza în primul rînd) rămîne un fapt fonetic n e o b s e r v a b i l, care nu se poate percepe din cauza scurtimii unei vocale nazale față de o consoană nazală[8].

[6] Fenomenul de *sandhi* este greșit descris prin formularea „la ocurența a două cuvinte" (p. 76).

[7] *De la nasalité en roumain*, Cluj, 1930.

[8] Vezi Petrovici, *De la nasalité...*, p. 57 ; cf. și p. 74, nota 1 : „Vocalele nazale românești sînt cu mult mai scurte prin raportare la consoana nazală pentru a fi percepute ca nazale (...)".

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

Există totuși o serie de contexte fonetice în care, la nivelul vorbirii populare în special, se creează condiții pentru ca nazalitatea vocalelor să devină perceptibilă (și în felul acesta să se impună, sub aspect metodologic, notarea nazalizării lor). Din punct de vedere fonetic, aceste condiții reprezintă consecințele proprii procesului de acomodare a consoanelor nazale la sunetul următor, pe care îl relevă analiza unei categorii distincte de grupuri consonantice, și anume grupurile în care nazala este urmată de consoane constrictive (fricativele, în primul rînd). În această situație, consoanele nazale se acomodează de regulă la constrictiva care le urmează atît în ceea ce privește locul cît și modul de articulare, statutul nazalității lor modificîndu-se, în sensul că nazalele devin ele însele sunete cu caracter constrictiv. Este vorba, în ultimă instanță, de un proces de reducere (= scurtare) a elementului nazal care, devenind mult mai slab și instabil, permite astfel percepe-rea caracterului nazal al vocalei precedente. Pe de altă parte, s-a constatat că, în acest context, vocalele tind în general „să absoarbă puținul care a rămas din consoana nazală propriu-zisă" (Petrovici, *op. cit.*, p. 41). Datorită contopirii lor cu vocala precedentă, astfel de nazale apar frecvent înlocuite cu o vocală nazalizată *(ibidem*, p. 39—40) ; cînd sînt urmate de fricative sonore (*v, z, j*), aceste nazale parțiale se păstrează uneori ca atare, în speță, cele mai slabe fiind nazalele urmate de fricative surde *(f, s, ș)*.

Nazalele aparținînd segmentului fonetic discutat mai sus au fost considerate de către E. Petrovici drept „constrictive nazale" sau „nazale nonoclusive". O opinie deosebită în legătură cu natura acestor sunete a fost exprimată de G. Ivănescu[9], dar, potrivit unor analize și precizări venite, în mai multe rînduri, din partea lui Andrei Avram, „deosebirea dintre părerea lui E. Petrovici și cea a lui G. Ivănescu este în parte doar de terminologie, iar în măsura în care depășește terminologia ea este mult mai mică decît s-ar putea crede" [10]. Concluzia lui Andrei Avram, „în acord cu opinia lui G. Ivănescu", este că în definirea naturii exacte a acestor sunete trebuie luate în considerație, paralel, și proprietățile lor vocalice, pe baza cărora li se poate stabili statutul de elemente semiconsonantice (nazale), ele rămînînd totuși, în esența lor, „o realizare a unei unități fonologice consonantice" (vezi Avram, *op. cit.*, p. 16).

Același mecanism al acomodării și aceleași efecte au fost constatate și pentru consoanele nazale urmate de lichidele *l, r*, de semivocale și de aspirata *h* (sunete avînd de asemenea caracter constrictiv). În aceste poziții, elementul nazal propriu-zis poate adesea dispărea, nazalitatea rămînînd să fie reprezentată, ca și în cazurile de mai sus, prin vocala nazalizată precedentă (cf. Petrovici, *op. cit.*, p. 103).

O situație cu totul opusă, prin comparație cu faptele discutate mai sus, o prezintă statutul fonetic al nazalelor *n, m* urmate de o consoană oclusivă (sau o semioclusivă). Aceste contexte relevă tendința de acomodare a nazalei la consoanele oclusive și semioclusive care îi urmează, exclusiv din punctul de vedere al locului de articulare (fapt general, în ceea ce privește oclusivele, avînd ca rezultat formarea unor g r u p u r i o m o r g a n e, care în majoritatea cazurilor reprezintă pronunții normale ale limbii comune), ca un fenomen ce nu admite excepții, avînd caracterul de lege fonetică (vezi Petrovici, *op. cit.*, p. 29). În această regulă se încadrează grupurile consonantice formate din *n* urmat de velarele *c, g*, velarele palatale *ḱ, ǵ*, alveolarele *t, d*, apoi prepalatalele *ĉ, ĝ* (semioclusive) și, de asemenea, grupurile formate din nazala *m* urmată de bilabialele *p, b*.

Într-un context fonetic de tipul *nazală + consoană oclusivă*, formînd un grup omorgan rezultat prin coarticulare, apare astfel exclusă posibilitatea unui proces de slăbire a elementului nazal, prin urmare și a dispariției lui, ca fapte incompatibile cu specificul fenomenului de acomodare care are loc în astfel de grupuri. Dimpotrivă, s-a remarcat, de exemplu, că nazalele (în

[9] Vezi recenzia consacrată lucrării lui Petrovici, în BIFR, II, 1935, p. 250—257.

[10] Vezi, mai recent, articolul *Despre i semiconsonantic nazal în limba română*, publicat în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași" (Serie nouă), Secțiunea III. e, Lingvistică, t. XXVIII—XXIX, 1982—1983, p. 13.

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

special dentala *n*) sînt cu mult mai tari (prin lungimea lor) înainte de oclusivele sonore (*b, d, g, g'*), provocînd acomodarea acestora la *n* precedent, ce se manifestă uneori prin însăşi dispariţia sunetului oclusiv (cf. *unc* = *unde* ; Petrovici, *op. cit.*, p. 32—34, vezi şi p. 50—51). Avînd în vedere acest statut, propriu consoanelor nazale urmate de oclusive, nazalitatea vocalei precedente constituie un fapt fonetic ce nu se percepe (şi în consecinţă nu se notează).

În concluzie, este de precizat aşadar că fenomenul nazalizării vocalelor, ca fapt fonetic în principiu imperceptibil pentru română, devine observabil (la nivelul pronunţiei populare mai ales) exclusiv în vecinătatea consoanelor nazale urmate de o fricativă (*f, v, s, z, ş, j*), sau de lichide (*l, r*), semivocale şi aspirata *h*, context tipic în care nazala, datorită acomodării la unul din sunetele menţionate, slăbeşte şi, din cauza caracterului ei instabil, adesea poate să dispară prin dizolvarea în vocala precedentă ; elementul nazal propriu-zis dispărînd, singura care rămîne perceptibilă este nazalitatea vocalei respective.

**2.2.2.** Prin prisma acestor constatări, cărora nu li s-au adus pînă acum corective (notabile), şi nu li se aduc nici în lucrarea discutată aici, dar asupra cărora am considerat necesar să stăruim întrucît autorii îşi propun să publice încă două volume de texte „dialectale şi folclorice" (*Cuvînt înainte*, p. 3), trebuie să considerăm eronate, din punctul de vedere al interpretării procesului fonetic şi ca aplicaţie metodologică, transcrierile din textele dialectale publicate în *Anexe*, la care ne vom referi în continuare, grupîndu-le pe categoriile : *n* urmat de oclusive şi semioclusive (α) şi de constrictive (β).

α). Faţă de redarea în general corectă a statutului fonetic al lui *n*, rezultat prin acomodare, ca oclusivă nazală velară (= **n** „velar"), înainte de oclusiva velară surdă *c* şi de corespondenta ei sonoră *g*, pot fi constatate cazuri frecvente de ignorare a fenomenului în cauză, în care pentru acest context, în transcrierea fonetică, s-a indicat prezenţa nazalizării vocalei precedente o dată cu dispariţia nazalei (în interiorul cuvîntului, ca şi în condiţii de fonetică sintactică) : [**Ş**ucuta][11] (p. 452) ; [**a** gătat-o] (p. 454) ; [cu**ţ**î**t**u gît] (p. 455) ; [**î**că] (p. 457) ; [**î** cîm(p)] (p. 459) ; [**î** casă], [... **u**-casă], [dup-**o** cuptor], [**o** capă(t)], [o-căpu(t)] (p. 460) ; [de-cărcat], [**î**carcă], [**pî** galeriile], [**dî** galeria] (p. 462).

Totodată, nemotivate fonetic sînt cazurile cînd s-a notat un **n** „velar" înainte de o semioclusivă, africata *č* (redat aici, din acelaşi motiv, prin litere aldine : [să mă**nînč**e], p. 453, [**mînč**] pers. a 2-a, p. 460). Pe de altă parte, **n** „velar" nu a fost notat ca atare în contexte tipice ale acestei coarticulări : [angajem] (p. 457), [am aruncat] (p. 459), [dincolo] (p. 460).

Paralel cu notaţii ca [în borcan] (p. 452), [sîm pă...] (= sîn[t] pe... ; p. 457), [cîm bem] (= cîn[d] bem ; p. 453), [dim bli(d)] (p. 460), [bagă-m butoi] (p. 460), reflectînd corect fonetismul rezultat din acomodarea locului de articulare (în cazul de faţă, acomodarea regresivă a nazalei dentale *n* la o labială), pot fi întîlnite pentru contexte identice în *sandhi* o serie de transcrieri fonetice greşite sau false, prin care se notează dispariţia consoanei nazale paralel cu nazalizarea vocalei precedente, neţinîndu-se seama de statutul şi tratamentul fonetic al nazalelor înainte de oclusivele bilabiale *p, b* (avem în vedere aici şi caracterul dental, respectiv bilabial, al lui *n* şi *m*) : [**î** prima] (p. 453), [înt(r)-**o** blid] (p. 454), [acolo **b**altă] (p. 456), [**o** pic] (p. 457, cf. 459, de mai multe ori), [c-**o** păhar] (p. 459), [**o** pruncuţ], [**o** butoi] (p. 460) ; vezi şi : [uplem] (pentru *umplem* ; p. 452), [**î**preună] (pentru *împreună* ; p. 453). Faptul că în asemenea cazuri nazala nu poate dispărea este dovedit, în afara acomodării locului de articulare a lui *n* (> *m* [+p], [*b*]), de tendinţa contrarie, a diferenţierii, în pronunţii de tipul [împărat], [sîmbure], [unblă] etc.

[11] Din motive tipografice vom reda, pentru toate categoriile de exemple puse în discuţie, vocala nazalizată prin litere aldine şi vom renunţa de asemenea la semnul de legătură prin care se marchează apartenenţa a două cuvinte la acelaşi grup fonetic (⌣), care trebuie socotit prezent peste tot unde nu apare cratima, ca în ortografia oficială.

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

Statutul oclusivei nazale dentale *n* este eronat interpretat și în grupurile consonantice *nt, nd,* prin transcrieri de tipul : [p-o taljer] (p. 453), [s-e-tîmplat] (p. 458, de două ori), [it(r)-atîta] (p. 459), [ude] (p. 460), [noaptea-t(r)o vreme], [să-toarce], [a trecu(t)] (p. 461) ; [o-tindem] (p. 456); [udeva], [păntr-u tunel] (p. 461, ultimul exemplu apare de două ori) ; vezi și (m-a dus] (= m-am dus; p. 452, 453, 461), context în care însă, de regulă, nazala bilabială *m* se acomodează la dentala următoare *(m-am dus* > [u-au dus]), astfel încît notarea aici a dispariției consoanei nazale și a nazalizării vocalei precedente trebuie considerate, ca și pentru exemplele citate anterior, drept fapte incompatibile cu tendințele de coarticulare. Pronunțiile populare frecvente de tipul [*une*] pentru [*unde*] sau [*uneva*] pentru [*undeva*] ilustrează caracterul puternic al nazalei *n* înainte de oclusiva dentală sonoră (*d*), avînd ca efect acomodarea acesteia la nazala precedentă, pînă la dispariție. Ca și într-un caz discutat mai sus, trebuie să precizăm că aceleași contexte fonetice (uneori același cuvînt și chiar pe aceeași pagină) apar transcrise corect, conform realității fonetice respective.

Nemotivată fonetic este și transcrierea nazalizării vocalei, o dată cu dispariția lui *n*, în situația cînd nazala face parte dintr-un grup consonantic în care este urmată de o semioclusivă, africata alveolo-palatală *ĉ* (în aceleași graiuri, *ĝ* > *j*) : [într-u ĉubăr] (p. 455), [muiemu ĉubăr] (p. 456), [să mîĉe] (p. 457), [la ĉeput] (p. 458, de două ori), [le-ĉepem] (p. 458), [atuĉ] (p. 460), [ĉîĉ] (p. 461), [priĉipale], [priĉipală] (p. 462). Notarea lui **u** „velar" înainte de semioclusiva palatală *ĉ* (cf. exemplele [să mănînĉe], p. 453, și [o mînĉ, p. 460) poate fi considerată și o simplă scăpare ținînd de reproducerea unei transcrieri originare corecte (dat fiind faptul că, în genere, același context este redat corect), dar, în cadrul discuției de față, poate reflecta și perpetuarea unei erori de interpretare.

În sfîrșit, în categoria transcrierilor necorespunzătoare, subsumate problemelor nazalității, prin ignorarea unor fonetisme care se explică prin coarticulare, trebuie incluse și cazurile de notare a unei vocale nazalizate, paralel cu dispariția nazalei *n* sau *m*, în situația cînd acestea sînt urmate de o altă nazală (în condiții de fonetică sintactică : *n* + *m* ; *m* + *n* ; *n*+*n* ; *m*+*m*) : [o muĩez = un miez] (p. 454, 460), [gățeju mînă] (p. 460) ; [mîncă noi] (p. 453) ; [o număr] (p. 457), [c-o notreț] (p. 458) ; [c-a minca(t)] (p. 460). O transcriere ca, de exemplu, *ĩm mãijlocu* (p. 454) ține însă seama de caracterul dental (alveolar) al articulării oclusivei nazale *n*, respectiv de caracterul bilabial al articulării oclusivei nazale *m*, care determină diferite forme de manifestare ale fenomenului acomodării, la care ne-am referit și mai sus.

β) O a doua categorie de situații o formează transcrierile care implică statutul fonetic al nazalei *n* sau *m* în grupurile consonantice în care acestea sînt urmate de constrictive, poziție în care, după cum am văzut, articulația nazalelor nu este completă, ci analoagă constrictivei următoare (pentru notarea lor, în transcrierea fonetică curentă, folosindu-se semne speciale : n, m ; inițial, vezi la Petrovici, *De la nasalité...*, p. 3 și p. 46, nota 1).

Contextul fonetic pe care îl discutăm aici, *n, m* + *fricative,* avînd ca efect slăbirea nazalei în procesul acomodării la consoana fricativă care îi urmează, favorizează perceptibilitatea nazalității vocalei precedente chiar și în situația în care nazalele cu ocluziunea incompletă se păstrează ca atare, nefiind absorbite în aceasta. Notarea nazalizării este posibilă și în asemenea cazuri, dar devine obligatorie cînd o astfel de consoană nazală dispare complet, în urma dizolvării în vocala care o precedă, deoarece nazalizarea este reprezentată în acest caz prin vocala nazalizată respectivă.

Din acest punct de vedere, în transcrierea fonetică a textelor dialectale publicate în volumul de față, se poate observa că vocala nazalizată, paralel cu dispariția nazalei învecinate, apare notată în general corespunzător, pentru grupurile formate din nazale urmate de fricative dentale : *s, z,* p. 458, 460 ; palato-alveolare : *ș, j,* p. 452, 453, 458, 459 ; labiodentale : *f, v,* p. 453, 456, 459, 460, 461, 462.

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

Textele ilustrează însă, aproape în egală măsură (ținînd seama și de frecvența acestor grupuri) inconsecvențe (sau neglijențe) în notarea fenomenului. Astfel, semnalăm faptul că, pentru contexte identice cu cele menționate mai sus, în care însă nazalele *s*-au păstrat, nu a fost niciodată marcat tipul de nazală cu ocluziunea incompletă (n̥, m̥) la care ne-am referit anterior, *n*, *m* fiind notate ca în scrierea literară obișnuită, înainte de : fricativa dentală surdă *s* ([cîn să], p. 453, 454, 455, 456, 457, 460 ; [însamnă], p. 453 ; [dînsa] p. 455 ; [cînsprăzece], p. 455, 457 ; [strînsă], p. 456) ; fricativa dentală sonoră *z* ([brînză], p. 454 ; [pînză], p. 457, de 3 ori) ; fricativa palato-alveolară sonoră *j* ([unjem], p. 451 ; [strînjem], p. 454 ; [ninje], p. 457 ; vezi și [atunj le...], p. 458, în condiții de fonetică sintactică) ; fricativa labiodentală surdă *f* ([am fos(t)], p. 452, 453 ; [am făcu(t)], p. 453) ; fricativa labiodentală sonoră *v* ([la apă-n vale], p. 456 ; [am văzu(t)], p. 461). Într-o transcriere corectă, pentru toate aceste exemple se impunea folosirea semnelor n̥, m̥. În situația dată, cînd elementul nazal nu dispare ci se păstrează (sub forma acestor nazale parțiale), notarea nazalizării vocalei precedente este oarecum facultativă în practica transcrierii fonetice impresioniste, din cauza dificultății reale de percepere exactă a nazalității acesteia ; fenomenul este observabil mai ales pe bază experimentală, cu ajutorul aparatelor (vezi Petrovici, *op. cit.*, p. 73).

Față de categoriile la care ne-am referit pînă acum, constatăm că nazalizarea vocalelor apare corect notată pentru contextele în care *n* este urmat de lichidele *l*, *r* (p. 452, 457, 461, 462, dar (cîn la], p. 458), de semivocale (p. 452) și aspirata *h* (p. 452, 460, 461) ; la fel, și în cazul lui *n* (din prepoziția *în* și articolul nehotărît *un*) urmat de vocalele *a*, *o* (p. 456, 457), fapt care a fost explicat prin analogie cu situațiile anterioare (Al. Rosetti, apud Petrovici, *op. cit.*, p. 103).

Trebuie să subliniem faptul că erorile evidente de transcriere fonetică și inconsecvențele semnalate, rezultînd dintr-o interpretare cel puțin curioasă a problemei *nazalizării* și din ignorarea celor ale *nazalității*, sînt în contradicție cu intenția autorilor de a face descrierea amănunțită a graiurilor din această zonă „... pe baza... notării cît mai exacte a faptelor de limbă" (vezi *Cuvînt înainte*, p. 3) și distonează față de ansamblul transcrierii textelor, care se caracterizează prin acuratețe și, adesea, prin perceperea și redarea prin notații de mare acuitate a fluxului vorbirii (vezi, de exemplu, *tă‿pă‿rîŋ‿cîte-ŋeăp*, p. 452 ; *îm‿ba‿mîna*, *o pl'icá‿jo‿ș-o‿murît*, p. 461 ; *cin‿ă‿fo‿maĭ...*, p. 459 ; *tă‿bag‿su‿güleru...*, p. 460 și multe altele).

Nu pledăm, evident, pentru uniformizarea transcrierii fonetice în cazul notării fenomenului de *nazalizare* sau al altor fenomene, dar, dacă în cazul răspunsurilor din ancheta cu chestionarul oscilațiile în ceea ce privește percepția și notarea pot fi înțelese, iar unele fapte au fost puse uneori sub semnul întrebării chiar de către autorii (cf. p. 68, 70, 71), situația se prezintă cu to'ul altfel pentru textele dialectale, unde transcrierea de pe bandă de magnetofon se face pe bază de analiză și repetate verificări, ceea ce o apropie, din punct de vedere metodologic, de cercetările de fonetică experimentală.

Considerăm că, în perspectiva pregătirii pentru tipar a volumelor de texte anunțate, situațiile puse în discuție se cer reexaminate din punctul de vedere al transcrierii, cu atît mai mult cu cît se relevă ca fiind divergente față de constatările ce se pot face pe baza instrumentelor de cercetare de care dispunem, culegerile de texte dialectale deja existente (vezi volumele publicate ca anexe la NALR. *Oltenia*, *Muntenia*, volumul consacrat graiurilor din zona „Porțile de Fier"), ale căror analize și soluții le-am putut verifica lucrînd la transcrierea (și pregătirea pentru tipar) a textelor dialectale înregistrate în diferite arii lingvistice ale Moldovei. Mai mult, pentru zona Chioar există un termen de comparație direct, textele culese și transcrise de Emil Petrovici pentru localitatea Boiu Mare, pct. 272 din rețeaua ALR II (vezi ALRT p. 126—129), care figurează, de asemenea, în lista localităților cercetate pentru volumul de față (vezi, în *Anexe*, textele dialectale de la p. 455—461).

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

**3.** În paragrafele precedente ne-am referit, în linii generale, la modul și la măsura în care sînt folosite în această lucrare de specialitate *instrumentele de cercetare*, problemă ale cărei carențe sînt cu mult mai evidente în ceea ce privește *dicționarele* (istorice și etimologice ale) limbii române, în capitolele în care se prezintă și se analizează cuvintele din vocabularul fundamental sau din fondul regional al graiurilor populare. Deși se indică între sursele bibliografice, pe lîngă alte lucrări lexicografice, volumele din seria veche (DA) și din seria nouă (DLR) a *Dicționarului limbii române* al Academiei (vezi p. 86), putem constata că, de fapt, adesea nu s-a ținut seama de rezultatele cercetărilor etimologice încorporate în această operă fundamentală pentru cunoașterea vocabularului românesc. Căci, dacă ar fi fost vorba de contestarea explicațiilor date aici, faptul ar fi trebuit să fie explicitat și argumentat ; astfel, nu se justifică etichetarea drept „termeni fără etimologie cunoscută" (! ; p. 81—82) a unor cuvinte de origine maghiară certă cum ar fi : *bilang* (DA), *picioici*, *raf*, *ralotă*, *șpor* (DLR), a unui latinism regional ca *șpur* (DLR), a unui cuvînt de origine slavă cum ar fi *șumăn* (DLR), ori a unor creații pe teren românesc : *oticău* glosat „baniță mică" (cf. DLR: 'cupă', 'pahar' pentru *oticău* < *otic* (3) + *-ău*); *hîros* „murdar" (< *hîră* ; cf. DA). Pentru (a) *plișcăi* „fluiera" se poate porni de la (a) *fișcii* și (a) *flișcăi*, derivat din *flișcă* ; cf. DA). Este drept, în unele cazuri, aspectul fonetic a fost acela care „a ascuns" cuvîntul-titlu din dicționare, dar etimologia acestora este stabilită : *fordilău* „zăvor" este același cuvînt cu *ferchedeu* și *fercheteu* 'vîrtej' ; 'resteu' (< magh. ; DA)[12] ; *fireitură* este o variantă a lui *fureitură* (creație pe teren românesc ; DA) ; *umechiță* glosat „horlău" (terminologia morii, p. 95) este o variantă a lui *ometiță* (cf. *omăt*, *umăt*), cuvînt înregistrat în ancheta pentru ALR I cu sensul de 'rumeguș' în localități învecinate zonei Chioar, din Transilvania și Maramureș (cf. DLR), iar cu sensul 'pospai (la moară)' apare notat în ALR II s.n., vol. I, h. 183, pentru nord-estul Transilvaniei, Maramureș și nord-vestul Moldovei (vezi pct. 228, 260, 353, 362, 386, 551 și 537). Tot așa, *mijel* „neg" (p. 82) pare a fi o formă rezultată prin falsă analiză (< **mnijel*) pentru *nigel* (cf. *mneu*, p. 71), după cum *phlav* „schilod" (p. 82) poate reprezenta o variantă a lui *(s)chilav*, reflectînd o confuzie provocată de situația palatalizării dentalei *t* (+ *i* ; cf. p. 72) în aceste graiuri. Menționăm că unele din aceste cuvinte, ca și variante și forme rezultate prin falsă analiză de același tip se găsesc și în graiurile din Bucovina, care cunosc transformări fonetice caracteristice nordului Transilvaniei și Maramureșului, după cum atestă textele dialectale transcrise pentru volumul în curs de elaborare ca supliment la *NALR. Moldova și Bucovina.*

Dacă *șot* glosat „urs" (în terminologia meseriilor, p. 101) însemnă 'menghină' sau 'scaun de cuțitoiat' (aceeași glosare este prezentă la *menghină* și *clește pentru fier*, p. 100), atunci trebuie să-l considerăm un cuvînt de origine maghiară (cf. DLR, s.v. *șut*[6]), ca și pe *dișeu* „cuțitoaie" (p. 101), variantă cu depalatalizarea lui *d'* (< *v* + *i* > *g'*) din cuvîntul *vișeu (vișău)* 'daltă' (< magh. *véso* 'id'.)[13], ori pe *herneu* „coviltir" (p. 82) (cf. *arneu*, în DA), *frigurie* „pridvor" (p. 82) (vezi *frigurie* = *filigorie*, în DA).

O consultare superficială a DLR a putut determina considerarea greșită a lui *mulă (mul)* „prost, catîr" drept cuvînt de origine slavă (p. 81 ; în DLR, s.v. *mul*[1] : „latinism învechit" ; probabil pătruns însă prin filieră maghiară), a lui *șură* „clădire mare unde se adăpostesc atelajele" ca explicîndu-se prin lat. *sira* (p. 81 ; în DLR, s.v. *șură*[1] : germ. dial. *Schûr*, săs. *Schyren)*, ori a lui *riglă* „scîndură dintre obezile roții de la moară ; aripă" (p. 92), „unealtă din lemn cu care se netezește tencuiala ; netezitoare" (p. 102), drept un element de origine neogreacă. În cazul ultimului cuvînt, datorită semnificațiilor, se poate aprecia că ne aflăm în fața unui regionalism

[12] Cf. și Vasile Frățilă, *Glosar dialectal. Valea inferioară a Tîrnavelor*, s.v. *forchitău* 'id.' (< magh. *fordító*, idem, apud Tamás, EHW, s.v. *fergheteu*), în „Anuar de lingvistică și istorie literară", t. XXIX, 1983—1984, seria A. Lingvistică, p. 287—288 ; *Materiale și cercetări dialectale*, I, București, 1960, p. 255, s.v. *fergheteu* (Geoagiu—Orăștie), în continuare abreviat MCD I.

[13] Cf. MCD I, p. 198, s.v. *vișău* (Deda—Topliță).

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

de origine germană, *Riegel*, pătruns și prin filieră maghiară, atestată de varianta *rígli* (DLR, s.v. *riglă* [2]), întîlnită de altfel și în graiurile din zona Chioar (vezi p. 82 : *rigli* „zăvor"). În această situație, putea fi semnalată necesitatea ca în DLR să se fi indicat etimologia multiplă a împrumutului [14].

Pentru alte cuvinte, se poate observa că nu s-a adîncit cercetarea și nu s-a ținut seama de rezultatele, concludente, ale analizei din lucrări de specialitate (monografii și studii publicate în reviste). Astfel, *strujac* 'saltea', *potică* 'farmacie', *firhong* 'perdea' (ce apar și în graiurile din Bucovina) sînt considerați termeni de origine maghiară (p. 81). Într-o monografie consacrată împrumuturilor germane pe baza *Atlasului lingvistic român*, în care a discutat pe larg problematica sursei termenilor numind realități din domeniul culturii materiale din graiurile populare din Transilvania și celelalte provincii de dincolo de Carpați, V. Arvinte a indicat etimonurile germane ale acestor cuvinte (pătrunse uneori și paralel prin filieră maghiară) [15]. Pentru a preciza detalii ale acestui aspect lingvistic al zonei, era de așteptat ca în lucrarea de față să se acorde importanța cuvenită problemei împrumuturilor, ceea ce ar fi avut ca rezultat reducerea cazurilor în care se consideră drept cuvinte cu origine necunoscută unele germanisme și maghiarisme, cum sînt *zalfă* „guturai" (p. 82 ; < germ. *Seifel*) [16], *hîrtică* „tuberculoză" (p. 82 ; variantă a lui *heptică* 'id.' < magh. dial. *heptika*) [17], *fileu* „sobă" (p. 82 ; < magh. *fülö*) [18], *laște* „tăiței" (p. 82 ; < magh. *laska*) [19], *silvoiță* „majun [!] de prune" (p. 82 ; < magh. *szilvaiz*, 'id.') [20], *voioagă* „cărămidă nearsă" (< magh. *vájog*) [21], sau (a) *ferțăli* „a însăila", considerat ca format pe teren românesc de la *față* (!, p. 104 ; de fapt, magh. *fércelni*, 'id.') [22].

În al doilea rînd, se impunea ca preocuparea etimologică a autorilor să se concentreze asupra depistării originii unor cuvinte rămase neexplicate, dar al căror aspect fonetic este „transparent" în ceea ce privește sursa germană (cf. *cresig* „crîng [la moară]" p. 95, *loglainăr* „rașpă", p. 101 ; nu se marchează nici accentul) ori maghiară (*viganău* „bidinea", p. 102 ; *sorgoș* adv., cu sensul 'urgent ; aglomerat', atestat într-un text din *Anexe*, p. 458, dar neluat în considerație în alcătuirea listelor pe origini ale cuvintelor caracteristice zonei) [23]. Dată fiind circula-

[14] Pentru variante de același tip, *biților*, *nicli*, *vineli*, *penzli*, cf. Stelian Dumistrăcel, *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 349, 355.

[15] Vezi *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten (nach den Angaben des Rumänischen Sprachatlasses)*, Berlin, 1971, p. 44, 58 ; 111 ; 112.

[16] Vezi Ștefan Giosu, *Termeni pentru noțiunea „guturai" pe baza Atlasului lingvistic român*, în „Studii și cercetări științifice", Filologie, XIV, 1963, 2, p. 232.

[17] Cf. Vasile Frățilă, *Glosar dialectal...*, *ibidem*, p. 292, care înregistrează varianta *hertică* 'id.' și adj. *herticos* 'tuberculos' (pentru etimonul maghiar citat, autorul trimite la Tamás, EHW).

[18] Cf. MCD I, p. 171 (Deda—Toplița) și p. 209 (Someș—Guruslău, Jibou—Cluj).

[19] Vezi în DA s.v. *lașcă* ; cf. MCD I, s.v. *loște*, p. 260 (Sereca—Orăștie), *lăscuță*, p. 77 (Vîlcele—Turda) și Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, 1961, p. 125 ; vezi, de asemenea, răspunsurile din ALR II s.n., vol.IV, h. 1 076 *tăiței*, pentru punctele cu anchete la maghiari (192, 287, 575).

[20] Cf. MCD I, p. 190 (Deda—Toplița) și p. 267 (Geoagiu—Orăștie), unde se găsește consemnată și varianta *silvoiz* (p. 93, Vîlcele—Turda ; p. 190, Deda—Toplița), mai apropiată de etimon ; vezi și în ALR II s.n., vol. IV, h. 1 082 *magiun (de prune)*, răspunsurile din punctele maghiare citate mai sus (de altfel, pe această hartă, *silvoiță*, ca și *silvoiz* și alte forme ale cuvîntului apar frecvent înregistrate în toată Transilvania).

[21] Vezi MCD I, s.v. *văioagă* 'id.', p. 102 (Vîlcele—Turda) ; cf. și ALR II, I, h. 242, pct. 192, 287.

[22] Vezi în MCD I, p. 69 (Vîlcele—Turda) și p. 255 (Geoagiu—Orăștie), paralel cu *firțălui* 'id.' (<magh. *fircolni*), p. 171 (Deda—Toplița) ; Vasile Frățilă, *Glosar dialectal...*, p. 286, a înregistrat varianta *ferțălui* (<magh. *fercel*, apud Tamás, EHW).

[23] Pentru sensul, uzual, în graiurile învecinate, ca și pentru proveniența termenului (< magh. *szorgos* „grabnic"), cf. MCD I, p. 216 (Someș—Guruslău, Jibou—Cluj) și p. 93 (Vîlcele—Turda).

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

ția termenilor de acest tip, explicațiile trebuie căutate, adesea, ca în cazul ultimului exemplu, în r e g i o n a l i s m e germane sau maghiare, cercetare în vederea căreia autorii se găseau într-o situație avantajoasă față de lexicologii din alte zone sau față de lexicografi.

Este, desigur, în contradicție cu rezultatele la care s-a ajuns în cercetarea elementelor autohtone din vocabularul limbii române să se enumere, printre „termeni regionali de alte origini" (p. 81), alături de regionalisme germane ca *fain, corfă, font*, cuvinte ca *baligă, rinză, strungă* (cf. și *straiță* pentru *traistă*), trimițîndu-se totodată la corespondentele acestora din limba albaneză, cînd, de fapt, în aceste cazuri se înregistrează *sensuri speciale*, cunoscute pe arii mai largi sau utilizate regional. De altfel, despre elementul autohton este greu de crezut că ar fi „reprezentat mai slab" în zona dată (p. 79); numărul cuvintelor (sigure) de această origine este, nu ne îndoim, același ca și în alte graiuri dacoromânești (cînd este vorba de fondul principal lexical), iar sensurile înregistrate pentru unele dintre ele în graiul din Chioar dovedesc productivitatea lor semantică. În orice caz, *moșuc* „naș" (p. 81) este o creație pe teren românesc de la *moș* (cuvînt ce are un corespondent în albaneză), și tot o creație pe teren românesc trebuie să fie și *bătucitură* „neg" (pentru care se trimite la portughezul *batucar* !; p. 81), iar (a) *pițiga* „a pișca", pentru a putea fi considerat un împrumut italian (it. *pizzicare*; p. 81) în graiurile din această zonă ar fi trebuit să fie infirmate mai întîi ipotezele etimologice anterioare.

Ne-am referit la aceste situații pentru că nu le putem considera simple scăpări (stînjenitoare însă), de tipul enumerării printre împrumuturile germane a trei cuvinte de origine slavă : *horn, prispă, draniță* (p. 79 ; pentru etimologia primului cuvînt, vezi însă p. 86), a citării greșite a unor etimoane latinești la *cuțit* (**acutius*, p. 95, pentru **acutilus*, vezi p. 103, etimologie acceptată probabil după *Dicționarul explicativ al limbii române*)[24], sau la *mai* „unealta cu coadă cu care se bate în ghin ca să se scobească lemnul" (*mallus*, p. 95, în loc de *malleus*), ori glose de tipul *penele roții*=„roata care are numai niște scînduri prinse de grindei și pe care o împinge apa pe dedesubt" (p. 94 ; vezi la aceeași pagină sintagmele glosate prin „cioroi"), fără să mai vorbim de greșelile de tipar ce derutează unori, îngreunînd înțelegerea faptelor lingvistice prezentate.

4. Deși problemele puse în discuție se concretizează în fapte care, la prima vedere, par de amănunt, este ușor de recunoscut importanța lor pentru valoarea științifică a rezultatelor unei cercetări, iar aceasta nu poate fi apreciată decît în perspectiva utilității ei pentru ansamblul domeniului în care se plasează, a aportului ce i se poate recunoaște în rezolvarea problemelor acestuia.

Observațiile asupra metodologiei în cercetarea graiului din zona Chioarului, ca și cele referitoare la interesul prezentat de informațiile și calitatea interpretărilor pe care le oferă această lucrare, ce intră în bibliografia curentă a dialectologiei și lexicografiei, pornesc de la exigențele acestor discipline lingvistice, formate și impuse în cercetarea românească de o tradiție remarcabilă.

## QUELQUES FAITS LINGUISTIQUES DE LA ZONE D'INTERFÉRENCE DES SOUS-DIALECTES DE CRIȘANA ET DE MARAMUREȘ

RÉSUMÉ

L'article se propose d'établir la mesure dont la partie linguistique d'une monographie interdisciplinaire consacrée à la zone de Chioar (voir note 1 du présent article) réussit à capter le propre d'une aire de transition située au Nord du domaine linguistique daco-roumain. L'on considère les aspects méthodologiques liés aux exigences d'une monographie dialectale ; une

[24] Vezi însă, pentru comparație, DA s.v. *cuțit* : „Din lat. pop. **cotitus, -um* (de la un verb **cotire*, derivat din *cos, cotem*) cu sensul originar de „tras pe cute, ascuțit" (. . .). Tot aici este discutată soluția etimologică propusă de Candrea și Densusianu (**acutitus* < **acutire*, derivat din *acutus*).



BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)

attention particulière est accordée à la place des phonétismes propres au sous-dialecte Ouest (de Crișana) qu'apparaissent dans les parlers de la zone de Chioar, mis en corrélation avec les faits phonétiques (et lexicaux) des sous-dialectes de Maramureș et de Moldavie.

La conception des auteurs de la monographie sur le phénomène de la *nasalisation* (reflétée également dans la transcription phonétique des textes dialectaux publiés entre les pages 451—462) est confrontée aux résultats des recherches de phonétique expérimentale de Émile Petrovici, *De la nasalité en roumain* (Cluj, 1930). L'on analyse, par la suite, les erreurs dues à l'ignorance de la spécificité du phénomène de nasalité ou bien à l'interprétation non-fondée des modifications subies par les voyelles placées dans le voisinage des consonnes nasales et des groupes consonantiques résultant de la juxtaposition entre les nasales *n, m* et les différentes catégories de consonnes (spirantes ; liquides ; occlusives vélaires, dentales, bilabiales, semi-occlusives — affriquées).

À partir des informations du *Dicționarul limbii române* de l'Académie Roumaine et de monographies et glossaires régionaux, l'on corrige plusieurs affirmations sur l'étymologie de certains mots que circulent dans l'aire Nord-Ouest de la Transylvanie (surtout des emprunts d'origine hongroise et allemande).

*Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor*
*Iași, str. Codrescu, nr. 2*

BDD-A1387 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:26 UTC)